

NEKA VODE ZAJEDNICE (LET COMMUNITIES LEAD)

Povodom Svetskog AIDS dana, 1. decembra, pod sloganom ovogodišnje kampanje: „Neka vode zajednice” UNAIDS naglašava da je ovaj Svetski AIDS dan poziv na akciju da se podrže zajednice osoba koje žive sa HIV-om, zajednice osoba u povećanom riziku od HIV-a ili osoba koje su pogođene HIV-om u njihovim ulogama, i to tako da:

- Uloge zajednica moraju biti ključne u svim planovima i programima za HIV, kao i u njihovoj formulaciji, budžetiranju, implementaciji, praćenju i evaluaciji.

Ništa o nama bez nas.

- Uloge zajednica treba da budu u potpunosti i pouzdano finansirane kako bi se omogućilo potrebno povećanje usluga, i da budu adekvatno podržane i plaćene.

Ne okončati AIDS skuplje je od okončanja.

- Prepreke ulogama zajednica moraju biti uklonjene. Potreban je podsticajni normativni ambijent (sredina) koji olakšava ulogu zajednica u pružanju preventivnih HIV usluga, osigurava prostor civilnom društvu i štiti ljudska prava svih, uključujući i marginalizovane zajednice, kako bi se unapredio globalni odgovor na HIV.

Ukloniti štetne zakone, kreirati zakone koji osnažuju.

Epidemiološka situacija u svetu i Evropi

Pandemija uzrokovana HIV-om je i dalje glavni javnozdravstveni globalni izazov, koja je do kraja 2022. godine preme procenama UNAIDS-a odnela više od 40 miliona života, dok je skoro 86 miliona ljudi bilo inficirano HIV-om. Procenjeno je da je na kraju 2022. godine 39 miliona ljudi živelo sa HIV-om. Iste godine 630.000 ljudi u svetu je umrlo od uzroka povezanih sa HIV infekcijom (51% manje nego 2010. godine kada je umrlo 1,4 miliona), dok je 1,3 miliona ljudi novoinficirano HIV-om u 2022. godini, što je redukcija za 38% u odnosu na 2,1 miliona u 2010. godini, ali je daleko od cilja za 2025. godinu – 335.000 novih HIV infekcija. Među decom registrovana je redukcija novih HIV infekcija za 58% u poređenju sa 2010. godinom (130.000 prema 310.000).

Međutim, sa sve većim pristupom efikasnoj prevenciji, dijagnostici, lečenju i nezi osoba inficiranih HIV-om, uključujući i prevenciju i lečenje infekcija koje se javljaju usled narušenog imunološkog sistema, HIV infekcija je postala hronično zdravstveno stanje koje omogućava ljudima koji žive sa HIV-om da vode dug i produktivan život. U cilju eliminacije HIV infekcije kao javnozdravstvenog problema potrebno je da, u svakoj zemlji do 2025. godine, 95% svih osoba inficiranih HIV-om bude dijagnostikovano, zatim da 95% dijagnostikovanih osoba inficiranih HIV-om bude na lečenju antiretrovirusnim lekovima (ART) i da 95% osoba na lečenju ima nemerljivu količinu virusa u krvi. U 2022. godini ovi pokazatelji su bili 86% – 89% – 93% na globalnom nivou. U odnosu na ukupan broj osoba koje žive s HIV-om u svetu (39 miliona) krajem 2022. godine 86% je bilo dijagnostikovano (5,5 miliona osoba nije znalo da je inficirano HIV-om), 76% je bilo na ART, dok je 71% imalo uspešnu kontrolu virusa bez rizika da zaraze druge osobe.

U skladu sa preporukama SZO od 2016. godine ART treba započeti čim se HIV infekcija dijagnostikuje, najbolje u ranom stadijumu, da bi efekti terapije bili ne samo dobrobit za osobe inficirane HIV-om, već i da bi se redukovao prenos HIV-a na druge osobe. U 2022. godini 77% odraslih i samo 57% dece dobi do 14 godina koja žive sa HIV-om u svetu je primalo doživotnu antiretrovirusnu terapiju (29,8 miliona osoba sa dijagnostikovanom HIV infekcijom svih uzrasta tj. skoro četiri puta više u odnosu na 7,7 miliona u 2010. godini). Velika većina (82%) trudnica i dojilja koje žive sa HIV-om je bila na ART tokom 2022, koja ne samo da štiti njihovo zdravlje, već obezbeđuje i sprečavanje prenosa HIV-a na njihove bebe. Pa ipak, za 9,2 miliona ljudi koji žive sa HIV-om terapija nije bila dostupna.

SZO definiše ključne populacije kao osobe u populacijama koje imaju povećan rizik od inficiranja HIV-om u svim zemljama i regionima. Rizik od inficiranja HIV-om je 35 puta veći među osobama koje injektiraju droge, 30 puta je veći za žene koje se bave seksualnim radom, 28 puta je veći među muškarcima koji imaju seks sa muškarcima i 14 puta je veći za transrodne osobe u odnosu na opštu populaciju. Ključne populacione grupe i njihovi seksualni partneri činili su 70% svih novih HIV infekcija širom sveta u 2021. godini.

Prema procenama UNAIDS-a u regionu Evrope i severne Amerike je 4,3 miliona osoba živelo sa HIV-om krajem 2022, dok je bilo 218.000 novih HIV infekcija i 61.000 umrlih od AIDS-a u 2022. godini. Procenjuje se da od 2,6 miliona osoba koje žive sa HIV-om u regionu Evrope krajem 2022. svaka peta osoba nije znala da je inficirana ovim virusom. Svaka druga osoba inficirana HIV-om u Evropi dijagnostikovana je u kasnoj fazi infekcije, kada je imunološki sistem već značajno oštećen. Procene ukazuju da je 2020. godine u Evropi bilo 170.000 novo inficiranih osoba, dok je cilj za 2025. godinu 21.000 novih HIV infekcija. Ovo je pokazatelj da je potrebno unaprediti strategije testiranja u cilju ranog dijagnostikovanja HIV infekcije, kao i druge preventivne strategije, kao što je preekspoziciona zaštita lekovima osoba sa rizičnim ponašanjem. Rano dijagnostikovanje je važno jer omogućava ljudima da ranije započnu lečenje HIV infekcije, što zauzvrat povećava njihove šanse za dug i produktivan život i sprečava dalji prenos na druge osobe.

Epidemiološka situacija u Srbiji

Prema podacima Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” od početka epidemije, 1985. godine, pa zaključno sa 27. novembrom 2023. godine, u Republici Srbiji je registrovano 4729 osoba inficiranih HIV-om, od kojih je 2212 osoba obolelo od AIDS-a, dok je 1216 osoba inficiranih HIV-om umrlo od AIDS-a, a još 146 osoba inficiranih HIV-om je umrlo od bolesti ili stanja koja nisu povezana sa HIV infekcijom. Kao i ranijih godina i ove godine seksualni put prenosa je dominantan (98% svih slučajeva registrovanih tokom 2023. godine s poznatim načinom transmisije), posebno nezaštićeni analni seksualni odnosi među muškarcima, među novootkrivenim osobama inficiranim HIV-om (63%). Među prijavljenim dijagnostikovanim HIV pozitivnim osobama u periodu januar–novembar 2023. godine bilo je 11 puta više muškaraca u odnosu na žene.

Najveći broj novodijagnostikovanih osoba inficiranih HIV-om je uzrasta 20–49 godina (90% u 2022. godini). Međutim, od 2002. godine registruje se veće učešće mladih uzrasta 15–29 godina među novodijagnostikovanim slučajevima HIV infekcije (47% u 2008, 37% u 2010. i 29% u 2022. godini u odnosu na 22% u 2002. godini).

U odnosu na period 1985–1992. godine kada je 60–90% svih novodijagnostikovanih osoba inficiranih HIV-om na godišnjem nivou bilo iz populacije osoba koje injektiraju droge, od 2008. godine taj udeo je ispod 10% (u 2022. godini registrovana su dva slučaja HIV infekcije među OKID tj. 1%). S druge strane, počev od 2012. godine većina novodijagnostikovanih osoba u našoj zemlji je inficirana HIV-om seksualnim putem (seksualni odnos bez kondoma), preko 90%. Pod najvećim rizikom su

muškarci koji imaju analne seksualne odnose bez kondoma sa drugim muškarcima (polovina do preko 4/5 svih novootkrivenih osoba inficiranih HIV-om na godišnjem nivou, počev od 2008. godine).

U periodu 2005–2022. godine registrovano je 16 dece mlađe od 14 godina, kojima su HIV prenele majke koje nisu znale da su inficirane HIV-om tokom trudnoće, porođaja ili u periodu dojenja, što je značajna redukcija u poređenju sa periodom 1993–2004. kada je registrovano 28 slučajeva. U 2017, 2018, 2020. i 2022. godini nije registrovan nijedan slučaj prenosa HIV infekcije sa majke na dete, dok su u 2019. godini registrovana dva slučaja, a u 2021. jedan slučaj. U periodu 2005–2022. godine rođeno je više od četrdesetoro zdrave dece od majki sa dijagnostikovanom HIV infekcijom koje su bile na strateški prepoznatom programu prevencije prenosa HIV-a sa majke na dete.

Prema zvanično dostupnim podacima u Srbiji su krajem 2022. godine živele 3253 osobe kojima je dijagnostikovana HIV infekcija, a procenjuje se da u našoj zemlji 550 osoba nije znalo da je inficirano HIV-om. Znajući da HIV infekcija može dugi niz godina proticati bez ikakvih znakova i simptoma, jedini način da se otkrije HIV infekcija je da se osoba koja je imala neki rizik testira na HIV. Svako testiranje na HIV treba da bude dobrovoljno i poverljivo, uz obavezno savetovanje pre i posle testiranja, a u cilju pružanja pravih i stručnih informacija potrebnih klijentu da donese odluku da li je pravi trenutak za testiranje, ali i da prepozna stvarni rizik tj. rizično ponašanje koje je praktikovao ili koje i dalje upražnjava, i da identifikuje lične mogućnosti za sprečavanje inficiranja HIV-om u budućnosti. S druge strane, HIV pozitivne osobe imaju mogućnost da odmah po dijagnostikovanju započnu lečenje HIV infekcije koje daje odlične rezultate, kako u svetu tako i u našoj zemlji. Zahvaljujući terapiji HIV infekcija je hronično stanje sa kojim se može kvalitetno i dugo živeti, ali samo ukoliko se pravovremenim i adekvatnim lečenjem kontroliše replikacija HIV-a. Dobrovoljno, poverljivo ili anonimno savetovanje i testiranje na HIV i virusne hepatitise B i C je besplatno i dostupno je bez lekarskog uputa svakoj zainteresovanoj osobi koja je imala neki rizik u skorijoj ili daljoj prošlosti, tokom cele godine u svakom institutu/zavodu za javno zdravlje na teritoriji Republike Srbije, kao i u Zavodu za zaštitu zdravlja studenata u Beogradu. U okviru preventivnog programa koji sprovodi Ministarstvo zdravlja u partnerstvu sa osam udruženja (Asocijacija Duga, JAZAS, Prevent, Remiks, Potent, Asocijacija zdravstvenih medijatorki, TOC i USOP u partnerstvu sa udruženjima AID+, AS, Crvena linija i Stav+) dobrovoljno, anonimno savetovanje i testiranje na HIV i druge infekcije je besplatno i dostupno osobama iz ključnih populacija pod povećanim rizikom (muškarci koji imaju seks s muškarcima, osobe koje se bave seks radom i osobe koje injektiraju droge) u prostorijama udruženja i u mobilnim jedinicama u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu i drugim gradovima. Pored preventivnog programa pružaju se i različiti vidovi podrške osobama koje su inficirane HIV-om.